

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

Qo‘lyozma o‘rnida

UDK: 334.02

XALIMJANOV DILSHOD ERGASHBEKOVICH

**MILLIY IQTISODIYOT RAQOBATBARDOSHLIGIGA ERKIN
IQTISODIY ZONALAR TA’SIRINI OSHIRISHNING NAZARIY
ASOSLARI**

08.00.01 — Iqtisodiyot nazariyasi

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(Ph.D) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar:dotsent.Z.M.Zikriyaev

TOSHKENT-2025

Mundarija

KIRISH.....	3
I-BOB. IQTISODIYOTNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	13
1.1.Iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish nuqtai nazaridan erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini tashkil etishning nazariy jihatlar.....	13
1.2. Iqtisodiy zonalar tashkil etishning huquqiy, institutsional	29
asoslari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar	29
1.3.Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda iqtisodiy zonalar faoliyatini tashkil etish tajribalari va ularning ilg'or tomonlaridan foydalanish	41
Birinchi bob yuzasidan xulosa	51
II-BOB. ERKIN IQTISODIY ZONALARNING FAOLIYATI TAHLILI VA RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI	52
2.1.Erkin iqtisodiy zonalarga investitsiyalarni jalb qilish va ulardan foydalanish samaradorligini baholash	52
2.2. Erkin iqtisodiy zonalar faoliyati samaradorligini kengaytirishga ta'sir ko'rsatuvchi omillar taxlili	63
2.3. Hudud iqtisodiyotini rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalar orqali bandlikni oshirish	83
Ikkinchi bob yuzasidan xulosa	91
III BOB. ERKIN IQTISODIY ZONALARNI O'RNINI KENGAYTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	93
3.1. Erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish-iqtisodiyotini rivojlantirishning asosiy yo'li sifatida.....	93
3.2. Erkin iqtisodiy zonalarni takomillashtirish mexanizmining.....	100
shakllanishiga uslubiy yondashuv.....	100
3.3.Iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarni.....	107
o'rnini kengaytirishning ustuvor yo'nalishlari.....	107
Uchinchi bob yuzasidan xulosa.....	115
XULOSA	116
ILOVALAR	131

KIRISH

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini tashkil etish, shu orqali kirib kelayotgan investitsiyalar hajimini oshirish asosida iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish ustuvor yo‘nalishga aylanmoqda. Xalqaro tashkilotlar ma’lumotlariga asosan, “dunyoda 3,5 mingdan ziyod erkin iqtisodiy zonalar bo‘lib, ular 140 mamlakatda joylashgan. Butun dunyodagi erkin iqtisodiy zonalarda 70 millionga yaqin insonlar mehnat qiladi”¹. Bu esa xorijiy investitsiyalarning eng qulay shartlar asosida jalb qilish, mamlakatlarda investitsiyalar samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan innovatsion instrumentlarning turli ko‘rinishlari yaratilishiga sabab bo‘lmoqda.

Jahonda hududlar raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiyotini barqarorlashtirishda erkin iqtisodiy zonalar imkoniyatlaridan samarali foydalanish muammolariga bag‘ishlangan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Erkin iqtisodiy zonalar yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish, yuqori texnologik ishlab chiqarishni rivojlantirish, zamonaviy, raqobatbardosh, eksportga yo‘naltirilgan tayyor sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishni ta‘minlash maqsadlarida tashkil etilishi uslubiyotini takomillashtirish masalalari bu borada amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Yangi O‘zbekistonda hududlar iqtisodiyotining raqobatbardoshligini ta‘minlash, ijtimoiy- iqtisodiy taraqqiyotini rivojlantirish vazifalari ko‘p jihatdan iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish va mahalliy mineral-xomashyo resurslar negizida yuqori qo‘shimcha qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yishga alohida e‘tibor berilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 - 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi farmonida “Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralarini ko‘rish,

¹<http://www.uz/uz/post/1637>

investitsiyalardan samarali foydalanish hamda eksport hajmlarini oshirish bo'yicha, «pastdan-yuqoriga» tamoyili asosida, yangi tizimni yo'lga qo'yish"² vazifalari belgilab berilgan. Binobarin, mamlakat iqtisodiyotiga investitsiyalar jalb qilish, hududlarni rivojlantirish orqali ishlab chiqarishni rivojlantirish va aholi turmush darajasi, moddiy farovonligini oshirishga qaratilganligini hisobga olib erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish, ularni rivojlantirish masalasi hozirda davlat oldida turgan dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Mamlakatimizga yo'naltirilgan investitsiyalar ko'lami, tahlili, hudud iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishni nazarda tutishi asosida uning rivojlanishi uchun tegishli shart-sharoitlar yaratish, erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini tashkil etishni rivojlantirishni hisobga olgan holda kompleks tadqiq etishni talab etib, mazkur tadqiqot ishining dolzarbligi ham shular bilan izohlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022 - 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida», 2023 yil 11 sentyabrdagi PF-158-son "O'zbekiston - 2030 strategiyasi to'g'risida", 2019 yil 28 yanvardagi PF-5643-son «Investitsiya va tashqi savdo sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida», 2018 yil 21 dekabrdagi PF-5600-son «Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini muvofiqlashtirish va boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmonlari, 2020 yil 29 dekabrdagi PQ-4937-son «O'zbekiston Respublikasining 2021-2023 yillarga mo'ljallangan Investitsiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida», 2019 yil 29 apreldagi PQ-4300-son «Erkin iqtisodiy zonalar samarali faoliyat ko'rsatishi uchun vazirliklar, idoralar va joylardagi davlat hokimiyati organlarini muvofiqlashtirishni kuchaytirish va ularning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

²O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28 yanvar 2022 yildagi 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi farmonida //www.lex.uz.